

Norbert Tułak

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego
Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
ORCID: [0000-0001-9213-4505](https://orcid.org/0000-0001-9213-4505)

Dopuszczalność zawarcia umowy zrzeczenia się zachowku. Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2017 r., III CZP 110/16

Resolution of the Supreme Court – Civil Chamber of 17 March 2017,
III CZP 110/16 – Commentary

Streszczenie

Sąd Najwyższy w uchwale z 17.03.2017 r. orzekł o dopuszczalności zawierania umów o zrzeczeniu się prawa do zachowku, wskazując jako podstawę art. 1048 k.c. Stanowisko Sądu Najwyższego przedstawione w orzeczeniu należy uznać za nieprawidłowe. Jest to uzasadnione pojawiającymi się wątpliwościami, zwłaszcza w kontekście przepisu zawartego w art. 1047 k.c. zakazującego zawierania umów o spadek po osobie żyjącej. Odniesienie do dyrektywy inferencyjnej *a maiori ad minus* należy uznać za bezzasadne, podobnie jak zastosowanie nieznannej prawu spadkowemu zasady, wobec której: „dozwolone jest to, co nie jest wyraźnie zakazane”. Pogląd, aby wyłączenie dopuszczalności zawierania umów o zrzeczenie się prawa do zachowku ograniczało zasadę swobody testowania, należy uznać za nietrafny. Wreszcie wątpliwości budzi kwestia skutków prawnych, jakie wywołuje zawarcie umowy zrzeczenia się prawa do zachowku wobec osób trzecich, którą w głosowanej uchwale Sąd Najwyższy pomija.

Słowa kluczowe

prawo spadkowe, zrzeczenie się dziedziczenia, zrzeczenie się prawa do zachowku, zachówek, umowy dotyczące spadku

Abstract

The Supreme Court in the resolution of 17.3.2017 ruled that it is permissible to conclude an agreement on a waiver of legitime, indicating as the basis of Article 1048 of the Civil Code. The position of the Supreme Court presented in the ruling should be considered incorrect. This is justified by the significant doubts appearing, especially in the context of the regulation contained in Article 1047 Civil Code. The reference to the inferential directive and the *maiori ad minus* should be regarded as unfounded, as is the application of the rule that is unknown to the law, in the case of which ‘what is not expressly prohibited is allowed’. The view that the exclusion of the admissibility of concluding renegotiation agreements restricts the principle of freedom of testing is irrelevant. Finally, the issue of legal consequences caused by the conclusion of the agreement on waiving the right to a reserved portion of a third party, which the Supreme Court omits in its ruling, raises doubts.

Keywords

inheritance law, waiver of succession, waiver of legitime, legitime, inheritance contracts

1. Uwagi wprowadzające

Sąd Najwyższy w uchwale z 17.03.2017 r.¹ orzekł, że dopuszczalne jest zawarcie umowy o zrzeczenie się prawa do zachowku, wskazując jako podstawę art. 1048 k.c.² W doktrynie prezentowano rozbieżne poglądy co do tej kwestii. Stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w komentowanym orzeczeniu będzie miało zapewne decydujące znaczenie praktyczne, budzi jednak istotne kontrowersje na gruncie przepisów *de lege lata*, zwłaszcza w kontekście regulacji zawartej w art. 1047 k.c., zakazującej zawierania umów o spadek po osobie żyjącej. Ponadto, przedstawiony w uzasadnieniu sposób argumentacji trudno uznać za przekonujący. Zastosowane odwołanie do dyrektywy inferencyjnej *a maiori ad minus* jest bezpodstawne³, podobnie jak stosowanie nieznanej prawu spadkowemu zasady, wobec której: „dozwolone jest to, co nie jest wyraźnie zakazane”⁴. Nietrafny wydaje się również pogląd, aby wyłączenie dopuszczalności zawierania umów o zrzeczenie się prawa do zachowku ograniczało zasadę swobody testowania⁵. Wreszcie, wątpliwości budzi problematyka skutków prawnych, jakie wywołuje zawarcie umowy zrzeczenia się prawa do zachowku wobec osób trzecich⁶, którą w głosowanej uchwale Sąd Najwyższy pomija.

2. Stan faktyczny

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego zapadło na podstawie następującego stanu faktycznego. Uprawniony do zachowku spadkobierca zgłosił się do notariusza w celu zawarcia ze swoim ojcem prowadzącym działalność gospodarczą umowy o zrzeczenie się prawa do zachowku. Intencją stron było ograniczenie zakresu zrzeczenia się dziedziczenia w celu uniknięcia zwiększenia podstawy ewentualnych roszczeń z tytułu zachowku pozostałych osób uprawnionych. Na podstawie art. 992 k.c. przy obliczaniu zachowku nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia oraz spadkobierców wydziedziczonych. Osoba zrzekająca się jedynie prawa do zachowku

¹ III CZP 110/16, LEX nr 2248747.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93); dalej jako: k.c.

³ K. Mularski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627–1088*, wyd. 2, Warszawa 2019, komentarz do art. 1048 k.c., teza 8.

⁴ T. Jasiakiewicz, *Glosa do uchwały SN z 17 III 2017 r., III CZP 110/16*, OSP 2018, z. 9, s. 7.

⁵ K. Mularski, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 9.

⁶ W. Borysiak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1048*, wyd. 22, Warszawa 2019, komentarz do art. 1048 k.c., teza 80.

będzie nadal dziedziczyć, zarówno jako spadkobierca ustawowy, jak i testamentowy. Z tego powodu zrekając się zachowku będzie brany pod uwagę przy obliczaniu zachowku⁷, a udziały pozostałych uprawnionych nie ulegną powiększeniu⁸. Tego poglądu nie podzielił notariusz, który odmówił zawarcia umowy zrzeczenia się prawa do zachowku, stwierdzając jej sprzeczność z prawem na podstawie art. 81 ustawy z dnia 14.02.1991 r. Prawo o notariacie⁹, z uwagi na naruszenie przepisu z art. 1047 k.c. Notariusz uznał zastosowanie wykładni art. 1048 k.c. według reguły *a maiori ad minus* za niezasadne, argumentując, że uprawnienie do zachowku nie wywodzi się wprost z prawa do dziedziczenia, lecz funkcjonuje obok niego. Intensyfikując wywód, notariusz odwołał się do wykładni historycznej, podnosząc fakt nierecypowania instytucji zrzeczenia się zachowku uregulowanej w art. 10 § 2 dekretu z dnia 8.10.1946 r. Prawo spadkowe¹⁰ do k.c. W zażaleniu skarżący powoływał się na występowanie istotnych względów celowościowych świadczących o dopuszczalności zrzeczenia się prawa do zachowku. Przekonywano, że umowa o zrzeczenie się prawa do zachowku rozszerza zakres swobody dyspozycji na wypadek śmierci, odpowiadając celowi art. 1047 k.c., zatem zakaz zawierania umów o spadek po osobie żyjącej należy interpretować w kontekście standardów konstytucyjnych, uwzględniając zasadę proporcjonalności. Sąd Okręgowy, rozpatrując zażalenie, wyraził istotne wątpliwości i skonstruował zagadnienie prawne, stanowiące przedmiot komentowanego orzeczenia.

3. Stanowisko Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy, rozpatrując pytanie prawne, uznał za dopuszczalne zawieranie umów o zrzeczenie się prawa do zachowku. W uzasadnieniu orzeczenia Sąd Najwyższy zakwestionował wyniki wykładni historycznej bazujące na porównaniu regulacji dekretu o Prawie spadkowym z regulacjami przyjętymi w Kodeksie cywilnym z 1964 r. Wyrażono pogląd, że nierecypowanie instytucji zrzeczenia się zachowku mogło być konsekwencją koncepcji ustawodawcy, że zrzeczenie się prawa do zachowku można wywodzić z przewidzianego w przepisach Kodeksu cywilnego prawa do zrzeczenia się dziedziczenia¹¹.

Ponadto stwierdzono, że brak regulacji prawnej konkretnego typu umowy nie oznacza jej wykluczenia z systemu prawa. Zdaniem Sądu Najwyższego spadkodawca może

⁷ P. Książak, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 992*, wyd. 22, Warszawa 2019, komentarz do art. 992 k.c., teza 2.

⁸ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 7.

⁹ Dz. U. z 1991 r. Nr 22, poz. 91.

¹⁰ Dekret Krajowej Rady Narodowej z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (Dz. U. z 1946 r. Nr 60, poz. 328); dalej jako: dekret o prawie spadkowym.

¹¹ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 8.

dokonywać wszystkich czynności, z wyjątkiem tych, które zostały literalnie zakazane¹². Argumentując tak sformułowaną tezę, powołano się na wcześniejsze postanowienie Sądu Najwyższego, w którym uznano za dopuszczalne ograniczenie zrzeczenia się dziedziczenia do ułamkowej części spadku, mającego przypaść zrzekającemu się na podstawie dziedziczenia ustawowego¹³ oraz powszechną akceptowalność stosowania instytucji testamentu negatywnego.

Sąd Najwyższy, uzasadniając sposób rozstrzygnięcia zagadnienia, podkreślił rozwijającą się w doktrynie i judykaturze tendencję do poszukiwania instrumentów prawnych, które przyczyniłyby się do uelastycznienia planowania sukcesyjnego przez spadkobierców¹⁴. Wskazano uchwałą Sądu Najwyższego, w której dopuszczono zawarcie umowy darowizny na wypadek śmierci, o ile jej przedmiotem są konkretne rzeczy lub prawa, a umowa nie jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego¹⁵, oraz uchwałą, na podstawie której zezwolono na objęcie zapisem windykacyjnym przedmiotów majątkowych wymienionych w art. 981¹ § 2 k.c. należących do majątku wspólnego małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej¹⁶.

Sąd Najwyższy przekonuje w uzasadnieniu, że dopuszczalność zawierania umów o zrzeczenie się zachowku może przyczynić się do ograniczenia lub całkowitej eliminacji sporów pomiędzy spadkobiercami, zwiększając swobodę testowania spadkodawcy o wartość zachowku, co ułatwi realizację roszczeń zachowkowych, w przypadku gdy dziedziczone jest przedsiębiorstwo.

Wreszcie, Sąd Najwyższy powołał się na autorytet Trybunału Konstytucyjnego, który rozstrzygając co do konstytucyjności regulacji prawnej zachowku, przesądził o dopuszczalności zawarcia tego rodzaju umowy.

4. Ocena stanowiska Sądu Najwyższego

Pominięcie instytucji zrzeczenia się prawa do zachowku w przepisach Kodeksu cywilnego uznać należy za celowe rozstrzygnięcie ustawodawcy, a nie jedynie efekt prac legislacyjnych, dążących do eliminacji w finalnej treści Kodeksu cywilnego przepisów o oczywistym charakterze¹⁷. Przesądzają o tym dostępne w nauce prawa źródła dotyczące przebiegu prac nad nowym Kodeksem cywilnym, jak również stanowisko przedstawicieli Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego co do niedopuszczalności

¹² *Ibidem*.

¹³ III CK 353/02, LEX nr 585802.

¹⁴ III CZP 110/16, LEX nr 2248747.

¹⁵ III CZP 79/13, OSNC 2014/, nr 10, poz. 98.

¹⁶ III CZP 46/12, OSNC 2013, nr 3, poz. 29.

¹⁷ W. Borysiak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 76.

zawierania umów o zrzeczenie się zachowku¹⁸. Swobodę testowania ogranicza się najczęściej poprzez instytucję rezerwy lub zachowku, aby chronić interesy najbliższych członków rodziny spadkodawcy¹⁹. Podczas prac nad Kodeksem cywilnym z 1964 r. wypowiedziano się krytycznie w przedmiocie dopuszczalności zawierania umów o spadek. Kierowano się poszanowaniem tradycji prawa rzymskiego, które nie zna takiej figury prawnej. Podobnie, umów dziedziczenia nie wprowadzono w większości systemów prawnych państw europejskich²⁰. W krajach kręgu romańskiego, m.in. we Włoszech, Hiszpanii, Belgii i Rumunii, umowa o zrzeczenie się dziedziczenia jest zakazana. Podobnie w prawie holenderskim i angielskim, gdzie nie jest możliwa rezygnacja z *family provisions*²¹. W holenderskiej praktyce notarialnej ukształtował się pogląd, że testament stanowi najlepszy instrument, aby rozrządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci. Przesądzono więc, że zmiany legislacyjne w obrębie prawa spadkowego wprowadzające instytucję umowy dziedziczenia nie są konieczne²². Inaczej jest w prawie niemieckim, gdzie umowy dotyczące dziedziczenia stanowią wieloletnią tradycję prawną, a ustawodawca dopuszcza zawieranie umów o zrzeczenie się zachowku. Konstrukcja ta jest znana również w prawie austriackim, choć tamtejszy Kodeks cywilny milczy w przedmiotowej sprawie. W prawie szwajcarskim natomiast zrzeczenie się dziedziczenia i rezerwy stanowi rodzaj umowy dziedziczenia²³. Pogląd o niedopuszczalności zawierania umów o zrzeczenie się zachowku jest dominujący w ujęciu międzynarodowym. Nie sposób zatem zgodzić się z poglądem Sądu Najwyższego o niejasnych przyczynach nierecypowania treści przepisu o zrzeczeniu się zachowku do Kodeksu cywilnego. Ustawodawca polski działał świadomie, obierając jeden z możliwych kierunków legislacyjnych i, podobnie jak większość państw europejskich, nie dopuścił możliwości zawierania umów o zrzeczenie się zachowku. Jeżeli wola ustawodawcy byłaby odmienna, stosowna regulacja zostałaby w przepisach prawa zawarta, jak miało to miejsce w Prawie spadkowym 1946 r. Inaczej art. 10 § 2 Prawa spadkowego należałoby uznać za *superfluum* ustawowe²⁴. Również prezentowana przez Sąd Najwyższy teza o uznaniu przez ustawodawcę zrzeczenia się zachowku za element zrzeczenia się dziedziczenia nie znajduje uzasadnienia²⁵.

¹⁸ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 8.

¹⁹ E. Rott-Pietrzyk, *Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia – uwagi „de lege lata” i „de lege ferenda”*, „Rejent” 2006, nr 3, s. 171.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ P. Księżak, *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, wyd. 2, Warszawa 2012, s. 130.

²² E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 173.

²³ P. Księżak, *Zachowek...*, s. 130–138.

²⁴ M. Panek, *Dopuszczalność zrzeczenia się zachowku w prawie polskim*, Studia Iuridica Toruniensia, Tom XVI, Toruń 2015, s. 98.

²⁵ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 8.

Za nieprzekonującą należy uznać argumentację Sądu Najwyższego dotyczącą testamentów negatywnych, których dopuszczalność uzasadniana jest całkowicie inaczej niż umowy o zrzeczenie się prawa do zachowku²⁶. Akceptowalność testamentów negatywnych nie powoduje wprowadzenia nowej czynności w prawie spadkowym, ponieważ jest to jedynie postać rozrządzenia testamentowego, modyfikująca zasady dziedziczenia ustawowego w określony sposób²⁷. Zrzeczenie się prawa do zachowku, odmiennie od testamentu negatywnego, stanowi nową czynność nieznaną w polskim porządku prawnym.

Rozstrzygnięcie zawarte w głosowanej uchwale budzi kontrowersje, zwłaszcza w kontekście regulacji zawartej w art. 1047 k.c., zakazującej zawierania umów o spadek po osobie żyjącej oraz zamknięty charakter czynności prawnych *mortis causa* określonych w art. 941 i 942 k.c. Należy uznać, że zrzeczenie się zachowku jako czynność prawna odrębna od zrzeczenia się dziedziczenia wymaga konkretnej podstawy prawnej w przepisach, a w przypadku jej braku jest nieważna²⁸. Nie ma również wątpliwości, że zrzeczenie się prawa do zachowku jako umowa o spadek po osobie żyjącej jest objęta zakazem z art. 1047 k.c., co podziela Sąd Najwyższy w swoim orzeczeniu. Również w doktrynie nie ma wątpliwości, że przez umowę o spadek po osobie żyjącej należy rozumieć też umowę o zachówek²⁹. W dalszej części wyводу Sąd Najwyższy dochodzi do stwierdzenia, że zrzeczenie się prawa do zachowku nie jest zrzeczeniem się części dziedziczenia, lecz odrębnym prawem stanowiącym pochodną prawa do dziedziczenia. Odmierna jest natomiast konkluzja wyводу, w której Sąd Najwyższy uznaje, że umowa o zrzeczenie się dziedziczenia zawiera w sobie *implicite* zrzeczenie się zachowku, więc posługując się wnioskowaniem *a maiori ad minus*, można ograniczyć skutki takiego zrzeczenia na podstawie art. 1048 k.c. i zrzec się jedynie zachowku. W doktrynie nie ma zgody co do stosowania tej reguły w przedmiocie zrzeczenia się zachowku. Część reprezentantów popiera stanowisko Sądu Najwyższego, podkreślając, że zrzeczenie się dziedziczenia zawiera w sobie *implicite* zrzeczenie się zachowku³⁰, więc posłużenie się tym wnioskowaniem nie jest może w takim stopniu uprawnione jak w relacji zrzeczenia się dziedziczenia w części, lecz nie można uznać, że jest ono nieuprawnione³¹. Stanowisko to należy ocenić krytycznie. Po pierwsze, w rozstrzyganym zagadnieniu nie było podstaw do zastosowania argumentacji *a maiori ad minus*³². Ponadto, roszczenie o zachó-

²⁶ K. Mularski, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 9.

²⁷ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 8.

²⁸ W. Borysiak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 76.

²⁹ P. Księżak, *Zachówek...*, s. 130–138.

³⁰ P. Księżak, *Zachówek...*, s. 130–138.

³¹ G. Wolak, [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 927–1087. Tom VI. Spadki*, Warszawa 2019, komentarz do art. 1048 k.c., teza 63.

³² T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 9.

wek jest figurą prawną inną od dziedziczenia, więc już z tej racji umowa o zrzeczenie się dziedziczenia nie zawiera *implicite* zrzeczenia się roszczenia o zachówek³³. W rezultacie zastosowanie przepisu z art. 1048 k.c. powinno zostać przez Sąd Najwyższy wykluczone podczas rozpatrywania pytania prawnego³⁴.

Wątpliwości wzbudza nadmierna swoboda Sądu Najwyższego w zamiennym traktowaniu terminów umowy dziedziczenia *sensu largo* i *sensu stricto*³⁵. Przewidziany w art. 1048 k.c. wyjątek bezspornie podlega interpretacji *sensu stricto*, tak samo jak zakaz sformułowany w art. 1047 k.c.³⁶

Stanowczo nietrafna jest zasada sformułowana przez Sąd Najwyższy, że dozwolone jest wszystko to, co nie jest wyraźnie zakazane. W przypadku umów dotyczących spadku ustawodawca zastrzegł *numerus clausus* dozwolonych czynności prawnych *mortis causa*, a katalog ten nie powinien być interpretowany rozszerzająco czy analogicznie³⁷. Według części doktryny za dopuszczalnością zawierania umów o zrzeczenie się zachowku przemawia zasada swobody umów, sformułowana w art. 353¹ k.c.³⁸ Nie jest to jednak argumentacja przekonująca, ponieważ zasada swobody umów obowiązuje na gruncie prawa zobowiązań i nie jest tożsama z tezą wyprowadzoną przez Sąd Najwyższy³⁹. Ponadto, taka swoboda w kształtowaniu umów *mortis causa* podważyłaby bezwzględny charakter przepisów prawa spadkowego.

Nie wydaje się również, aby wyłączenie dopuszczalności zawierania umów o zrzeczenie się prawa do zachowku naruszało swobodę testowania, jak stwierdził Sąd Najwyższy w swoim orzeczeniu. W doktrynie podkreślono, że zasada swobody testowania nie jest normą prawa naturalnego, którą mogłaby naruszać wykładnia przepisów prawa obowiązującego⁴⁰. Zasada ta obowiązuje zatem jedynie w granicach, w jakich ustawodawca skonstruował normatywne podstawy dla czynności prawnych *mortis causa*⁴¹.

Kluczowym faktem przemawiającym za krytyką dopuszczalności zawierania umowy o zrzeczenie się prawa do zachowku są skutki, jakie taka umowa wywołuje wobec osób trzecich⁴². Zwraca się uwagę, że roszczenie o zachówek przysługuje wobec spadkobierców, a nie wobec spadkodawcy. Osoba uprawniona, zrzekająca się prawa do zachowku, nie jest traktowana tak, jakby nie dożyła otwarcia spadku, zatem jej

³³ K. Mularski, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 9.

³⁴ T. Justyński, *Glosa do uchwały SN z 17 III 2017 r., III CZP 110/16*, OSP 2018, nr 11, poz. 109, teza 2.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 10.

³⁷ K. Mularski, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 9.

³⁸ M. Komarowska, *Glosa do uchwały SN z 17 III 2017 r., III CZP 110/16*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 4, s. 297.

³⁹ T. Jasiakiewicz, *op. cit.*, s. 9.

⁴⁰ K. Mularski, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 9.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² W. Borysiak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 80.

udział spadkowy może zmniejszać udziały pozostałych spadkobierców, uszczuplając zakres roszczeń wobec spadkodawcy⁴³. Niektórzy przedstawiciele doktryny uznają powyższy fakt za argument przemawiający za dopuszczalnością umowy o zrzeczenie się zachowku, podkreślając, że zachowki pozostałych uprawnionych nie ulegną zwiększeniu⁴⁴. Umowa o zrzeczenie się zachowku mogłaby również powodować rozszerzenie odpowiedzialności osoby zrzekającej się zachowku wobec zapisobierców zwykłych lub osób uprawnionych z tytułu poleceń⁴⁵. W uzasadnieniu swojego orzeczenia Sąd Najwyższy przyjął stanowisko przeciwne, powołując się na wyłączenie zastosowania art. 991 i 992 k.c. względem osoby zrzekającej się prawa do zachowku. Nieprzekonująca jest argumentacja Sądu Najwyższego, w której nie rozstrzygnięto problematyki statusu prawnego zstępných zrzekających się zachowku. Nieznana jest również forma zawarcia takiej umowy, jej ewentualnego rozwiązania i wreszcie kwestia kauzalności⁴⁶. Zwolennicy rozwiązania wskazują, że konieczne jest zawarcie umowy o zrzeczenie się zachowku w formie aktu notarialnego, a skutki tej umowy określone są w art. 1049 i 1050 k.c.⁴⁷ Wreszcie, wystosowany przez Sąd Najwyższy argument dotyczący zasady wynikającej z art. 991 k.c., w istocie jest sprzeczny z twierdzeniem, że umowa o zrzeczenie się dziedziczenia, to również umowa o zrzeczenie się zachowku w szerokim ujęciu⁴⁸.

W nauce prawa zwraca się uwagę na zachowanie szczególnej ostrożności przy dokonywaniu zmian w prawie spadkowym. Funkcjonujące regulacje prawne mają za sobą wieloletnią praktykę wypracowaną na podstawie obszernego orzecznictwa⁴⁹. W dziedzinie przechodzenia praw majątkowych na spadkobierców doniosłe znaczenie ma stabilność obowiązujących instrumentów prawnych⁵⁰. Rozsądne wydaje się więc zasygnalizowanie ustawodawcy potrzeby rozstrzygnięcia o dopuszczalności zrzeczenia się zachowku w wyraźny sposób, jak to miało miejsce w Dekrecie o prawie spadkowym. Wprowadzenie podstawy prawnej byłoby pomocne również notariuszom, przesądzając o poprawności dokonywanej czynności⁵¹.

Wszystkie te argumenty przemawiają za tym, aby komentowane stanowisko Sądu Najwyższego ocenić krytycznie.

⁴³ K. Mularski, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 9.

⁴⁴ G. Wolak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 62.

⁴⁵ W. Borysiak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 81.

⁴⁶ T. Sokołowski, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom III. Komentarz. Art. 627–1088*, wyd. 2, Warszawa 2019, komentarz do art. 991 k.c., teza 28.

⁴⁷ G. Wolak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 62.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 174.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ M. Panek, *op. cit.*, s. 105.

5. Podsumowanie

Zwolennicy stanowiska o dopuszczalności zawierania umów o zrzeczenie się prawa do zachowku powołują się głównie na względy celowościowe, gospodarczą użyteczność tego rodzaju umów oraz wykładnię prawnoporównawczą. Tak też uznaje Sąd Najwyższy w komentowanym orzeczeniu, podkreślając zalety instytucji zrzeczenia się prawa do zachowku w przypadku dziedziczenia przedsiębiorstw. W doktrynie wyrażono jednak wątpliwości, czy rzeczywiście istnieje społeczne zapotrzebowanie na tego rodzaju instytucję⁵². Wskazuje się, że ewentualne dopuszczenie zawierania umów o zrzeczenie się prawa do zachowku *de lege ferenda* może jawić się jako instytucja martwa w praktyce. Mając na względzie zaprezentowane argumenty, należy przychylić się do obrony poglądu, że kwestia dopuszczalności umowy o zrzeczenie się zachowku powinna zostać wyraźnie uregulowana przez ustawodawcę w przepisach Kodeksu cywilnego⁵³.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93).

Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (Dz. U. z 1991 r. Nr 22, poz. 91).

Dekret z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe (Dz. U. z 1946 r. Nr 60, poz. 328).

Orzecznictwo

Uchwała SN z dnia 17 marca 2017 r., III CZP 110/16.

Uchwała SN z dnia 13 grudnia 2013 r., III CZP 79/13.

Uchwała SN z dnia 18 lipca 2012 r., III CZP 46/12, OSNC 2013/3/29.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 25 lipca 2013 r., P 56/11.

Postanowienie SN z dnia 21 kwietnia 2004 r., III CK 353/02.

Literatura

Borysiak W., *Komentarz do art. 1048 k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 22, Warszawa 2019.

Księżak P., *Komentarz do art. 992 k.c.*, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 22, Warszawa 2019.

Księżak P., *Zachowek w polskim prawie spadkowym*, wyd. 2, Warszawa 2012.

Mularski K., *Komentarz do art. 1048 k.c.*, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, tom 3, wyd. 2, Warszawa 2019.

⁵² T. Justyński, *op. cit.*, teza 6.

⁵³ W. Borysiak, *op. cit.*, art. 1048 k.c., teza 82.

- Panek M., *Dopuszczalność zrzeczenia się zachowku w prawie polskim*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2015, vol. 16, tom 16.
- Rott-Pietrzyk E., *Umowa o zrzeczenie się dziedziczenia – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Rejent” 2006, nr 3.
- Sokołowski T., *Komentarz do art. 991 k.c.*, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, tom 3, wyd. 2, Warszawa 2019.
- Wolak G., *Komentarz do art. 1048 k.c.*, [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, tom 6, wyd. 1, Warszawa 2018.

Głosy

- Jasiakiewicz T., Glosa do uchwały SN z 17 III 2017 r., III CZP 110/16, OSP 2018, z. 9.
- Justyński T., Glosa do uchwały SN z 17 III 2017 r., III CZP 110/16, OSP 2018, z. 11.
- Komarowska M., Glosa do uchwały SN z 17 III 2017 r., III CZP 110/16, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 4.